

Om ordene på lista 2019 (bm)

klimabrøl

Debatten om klimaforandringene har pågått i mange år, men 2019 ble året da ungdom generelt og Greta Thunberg spesielt ga stemme og ansikt til et kraftig forsterket engasjement mot klimaødeleggelser. I Norge samlet tusenvis av mennesker seg en dag i slutten av august for å rope ut sitt budskap om at for lite blir gjort for å begrense den globale oppvarmingen. Tiltaket ble kalt *klimabrølet*, og Språkrådet mener *klimabrøl* fortjener status som årets ord 2019. Det oppsummerer på en kraftfull måte styrken i klimaengasjementet som særlig ungdom har vist dette året. Etterleddet *-brøl*, brukt blant annet i sammensetninger som *seiersbrøl*, *tribunebrøl* og *kollenbrøl*, uttrykker i slike tilfeller helst en voldsom begeistring, men *klimabrøl* gir sterke assosiasjoner til fortvilelse, sinne og protest.

bunadsgerilja

Sentralisering har vært et mye omtalt tema i Norge i 2019. En profilert aktør i lokal motstand mot nedlegging av sørvistilbud i distriktene har vært *Bunadsgeriljaen*, en bevegelse av bunadskledde kvinner som først oppsto i protest mot nedlegging av fødetilbudet ved sykehuset i Kristiansund. Siden har lokal bunadsgerilja engasjert seg i protest mot nedlegging av tilbud også andre steder. Ordet *bunadsgerilja* er helt nytt og har i seg en spennende motsetning mellom *bunad*, som vi gjerne forbinder med høytidelige anledninger, fest og tradisjon, og *gerilja*, som heller minner oss om spontan og uregjerlig motstand. Ordet har fått stor symbolverdi i spenningsfeltet mellom by og land, som gjerne setter sterke følelser i sving.

kjøttskam

Med økt interesse for det individuelle ansvaret folk har for å unngå atferd som er negativ for klimaet, fikk vi i 2019 en rekke nye sammensatte ord på *-skam*. *Flyskam* var på det svenske Språkrådets liste over årets nyord i 2018, og det var også det første skam-ordet som ble tatt i bruk i den norske klimadebatten. Førsteleddet i disse ordene er det som utløser skammen. Språkrådet vil gjerne trekke fram *kjøttskam* som en god representant for denne språklige nyvinningen. Det er ikke minst svært aktuelt nå i førjulstida, hvor vi blant annet har hatt debatter om kjøttfrie julebord og servering av vegetarmat på sykehjem. Andre eksempler på klimarelaterte skam-ord er *bilskam*, *cruiseskam* og *klimaskam*. Nyord som *matpakkeskam* og *ferieskam* viser at denne ordtypen er produktiv også når det ikke handler om klima.

scenenekt

Den store økningen i bruken av ordet *scenenekt* er et eksempel på hvordan gode norske avløserord kan gå inn og erstatte utenlandske lånord. Fenomenet «no-platforming», det at man ikke gir folk man er grunnleggende uenig med, en plattform eller scene de kan ytre seg på, blir stadig oftere omtalt som *scenenekt* her til lands etter at det først ble brukt i Morgenbladet. Fortsetter utviklingen, kan dette norske ordet bli det som om få år brukes mest om fenomenet i Norge.

kveikøl

Kveikøl er en type øl som ble kommersielt tilgjengelig mot slutten av fjoråret. Ølet brygges på *kveik*, som er et gammelt norsk ord for gjær, og det har lange tradisjoner i lokal ølbrygging. Hver gård hadde gjerne sin egen gjær, og *kveik* er en type gårdsgjær som særlig blir forbundet med Vestlandet. Ordet *kveikøl* er likevel nytt, og det får representere en gammel norsk tradisjon som har dukket opp som ny.

overturisme

Overturisme er ikke et helt nytt ord, men det fikk et kraftig oppsving i Norge i forbindelse med diskusjonen som har gått det siste året om de belastningene mange lokalsamfunn utsettes for ved anløp av svære cruiseskip. Ordet har sitt opphav i det engelske *overtourism*, som har vært nokså mye brukt siden 2015. *Overturisme* er enda et av ordene som har vokst fram i debatten om klima- og miljøbelastninger.

sovekapsel

For at tog skal bli et mer konkurransedyktig alternativ til fly i framtida, blir ulike tiltak diskutert. Ett av dem er å forbedre tilbudet på nattogene, blant annet ved å tilby *sovekapsler*. En sovekapsel er et avlukke akkurat stort nok til at en voksen person kan sove der, et mer plasseffektivt alternativ til en sovekupé. I norsk sammenheng er ordet nesten nytt. Tidligere har det bare vært sporadisk brukt om bitte små hotellrom eller oppholdsrom, særlig i Japan. Etterleddet *-kapsel* viser til noe som omslutter noe eller noen tett, og ordet gir dermed assosiasjoner både til liten størrelse og trygghetsfølelsen man kan få ved å kripe sammen i en hule.

helsesykepleier

Helsesykepleier som erstatningsord for *helsesøster* har fått sitt endelige gjennombrudd i 2019. Det har vært bred enighet om et ønske om å erstatte kjønnsmerkede yrkestitler med kjønnsnøytrale, men i praksis har det ikke alltid vist seg å være enkelt, rett og slett fordi man ikke har funnet fram til gode alternative ord. *Helsesykepleier* er et vellykket eksempel på et godt alternativ siden overgangen fra gammel til ny yrkestittel har gått fort og møtt liten motstand.

havvind

Havvind er et gammelt ord, men det er ganske nytt som betegnelse for energien vi får ved hjelp av vindmøller til havs, eller teknologien som brukes ved utvinning av slik energi. Økningen i bruken av ordet har vært stor i 2019, ikke minst i forbindelse med debatten om planene for vindmølleparker rundt om i landet. Ordets utvikling er ganske parallell med den vi tidligere har sett for ord som olje og gass. Også *havvind* er et ord med tilknytning til den økte interessen for klima og miljø.

skrønike

Skrønike er et kreativt eksempel på såkalte teleskopord, ord som er sammensatt av første del av ett ord og siste del av et annet. I dette tilfellet er det ordene *skrøne* og *krønike* som danner grunnlaget for nylagingen. Ordet oppsto som betegnelse på en humorpreget musikal ved Trøndelag Teater tidligere i år og kan best beskrives som en historisk framstilling med et lettvent forhold til historiske fakta. Her kan en ny sjanger være født.

Andre gode ord og uttrykk som ikke nådde opp på lista, er *mikromåne*, *tidsisme* og *tidsfri sone*.